

SZEMLE

Fehér Katalin: Sajtó és nevelés Magyarországon 1777–1849. Bp. 2005. Eötvös József Kiadó, 400 l.

A magyarországi sajtó 300. és a magyar nyelvű újságírás megindulásának 225. évében jelent meg az az impozáns kötet, amely a felvilágosodás kori és reformkori sajtónak a nevelésügyvel való kapcsolatát dolgozta fel tudományos alapossgal. Így e kettős jubileum mégsem maradt teljesen említés nélkül, hiszen a magyar nyelvű sajtónk első hősi korszakának a nevelés terén végzett fontos missziójával ismertetett meg Fehér Katalin könyve. Amennyire sajnálatos e nem jelentéktelen évforduló elhallgatása a magyar sajtóban és kulturális életünkben, tudományos szempontból annál nagyobb haszonnal járt a magyar időszaki sajtó e témakörrel kapcsolatos szerepének alapos feltárása. Igaz, hogy e korszakok sajtótörténetének feldolgozása már viszonylag előrehaladt, hiszen számos előtanulmány mellett sor került részletes, kézikönyvszerű feltárára is, de éppen a hírlapok és folyóiratok tartalmi sokrétűsége révén természetesen ennek során nem lehetett szó a jelzett téma alapos kidolgozásáról.

Márpedig a nevelés ügye a felvilágosodás korától kezdve előtérben lévő téma volt, nem csak a korszak kulturális életében, hanem a sajtóban is.

A szerző így egyszerre tett nagy szolgálatot a magyar sajtó és a nevelés történetének. Munkája értékes kiegészítője mindannak, amit a sajtótörténeti kutatás az 1849 előtti korszakról eddig feltárt, de ugyanakkor a neveléstörténetet és így művelődésünk történetét is jelentős és

eddig ismeretlen anyaggal gazdagította. Feldolgozásában végig szem előtt tartotta a sajtónak a történeti kutatások terén el nem hanyagolható kettős jellegét; ti. azt, hogy nem csak forrásként használhatjuk, hanem egyszersmind a lapoknak az eszmék népszerűsítése terén betöltött szerepét és maguknak az egyes irányzatoknak a hazai elterjedését is megismerhetjük általuk. Kétségtelen ugyanis, hogy a neveléssel kapcsolatos új eszmék és törekvések közvetítése terén a sajtó a könyveknél is nagyobb szerepet játszott. A korszak korábbi neveléstörténetei mégis csaknem teljesen mellőzték e fontos forrásanyagot, amely akkor is igényt tart érdeklődésünkre, ha természetesen az eszmék és a törekvések jó részének hazai jelentkezése már máshonnan is ismerős. Hiszen az időszaki sajtó anyagának feldolgozása választ ad számos olyan kérdésre, amelyek a neveléssel kapcsolatos elvek és módszerek elterjedésének pontos idejére és visszhangjára vonatkoznak, de egyszersmind képet ad a korabeli közvélemény körében keltett hatásról is.

E korábban érintetlen témát Fehér Katalin mintegy két évtizedes kutatásai eredményei nyomán foglalta össze terjedelmes, de jól megszerkesztett monográfiában. A rendkívül gazdag anyagot sikeresen dolgozta fel és elkerülte a repertoriális feltárások szárazságát, koncepciótlanságát. A három részre tagolt mű első része számba veszi azokat a hazai lapokat, amelyek már jelentős mértékben foglalkoztak nevelésügyi kérdésekkel 1777 és 1849 között, és amelyekkel – nem lévén tisztán pedagógiai orgánumok – a korábbi neveléstörténeti szakirodalom alig foglalkozott. A második rész az iskolai újságolvasás hazai

történetét foglalja össze, felhasználva, kiegészítve és kritikai vizsgálat alá véve az eddigi szakirodalmat.

Kutatásai végső tanulsága, hogy az újságok és folyóiratok iskolai szerepe jelentékenyebb volt eddigi ismereteinknél, és nem kis része volt a tanulók látókörének növelésében. A szorosabb értelemben vett iskolai újságolvasás mellett tárgyalja a szerkesztők, tanárok és a diákok kapcsolatait is a sajtóval.

A harmadik rész a könyv legterjedelmesebb fejezete; amelyben a sajtóban jelentkező nevelési témákat elemzi a szerző. Nyomon követhető itt a külföldi pedagógiai eszmék és törekvések sajtóvisszhangja Locke-tól Pestalozzi-ig és a német népoktatás példáiig. Különösen a népoktatás kérdései keltettek nagy érdeklődést. Külön fejezet foglalkozik azokkal a pedagógiai elméleti tanulmányokkal és eszmékkel, amelyek már az első magyar lapokban is élénk visszhangot támasztottak. A kortárs európai pedagógiai eszmék népszerűsítése és ismertetése gyakran helyet kapott e lapokban. Külön fejezeteket szentelt a szerző a magyar tanítási nyelvért folyó küzdelmekről, és a kisdedóvó kérdéseiről, a népoktatásról és a szakoktatásról a sajtóban megjelent írásoknak, vitáknak. Sokat írtak a lapok a nők művelődésével és a leányok nevelésével kapcsolatos nézetekről, ezekről is részletes feldolgozást nyújtanak e fejezetek. A kötetet a diáktársaságokról, a tankönyvekről és a gyermekirodalomról szóló sajtóvisszhang ismertetése zárja le.

Fehér Katalin könyve nem csak neveléstörténetünk és sajtónk történetének fehér foltjait tárja fel, hanem egész felvilágosodás- és reformkorunk művelődésének alaposabb megismerését is szolgálja. Jól példázza, hogy kutatásunk számára még bőven van feltárni való ismeretlen terület, mégpedig nem periférikus, hanem a magyar kultúra története és fejlődése szempontjából alapvetően fontos kérdések. Ezek nyomán nem csak számos ismeretlen tényanyagot sikerült feltárni, hanem érthetőbbé is válik sok minden, aminek okait eddig csak találgathattuk. Így pl. a magyar művelődés számos, eddig alig ismert tényezőjének: tanároknak, tanítók-

nak, lelkészeknek és újságíróknak nagy a szerepe abban, hogy a kulturális szempontból is „nagy parlag”-ból a 19. század folyamán mégis egy műveltebb értelmiségi réteg is ki tudott fejlődni. Az eddig ismert nagy személyiségek nem teljesen légüres térben működtek, és az ő kiemelkedésükben is volt szerepe ennek az áldozatoktól sem visszariadó értelmiségnek: ezt is világosan tükrözi az ismertetett monográfia. Ma, amikor a különböző szakterületeken inkább az absztrakció, az elméletieskedés és az éppen divatos külföldi irányzatok követése a divat, e munka is arra figyelmeztet: van feladata a magyar kutatásnak saját művelődésünk múltjának feltárása terén is, hiszen ezt bizonyosan nem fogják elvégezni helyettünk mások. Múltunk kulturális törekvéseinek teljes feltárása nélkül nem érthetjük meg saját korunk alapvető kulturális problémáit sem.

KÓKAY GYÖRGY

Kossuth Lajos: Szerkesztői jegyzetek a Pesti Hírlaphoz. I. (1841). Szerk.: FAZEKAS Csaba. Miskolc, 2003. Bfbor Kiadó, 342 l.

1840-ben Landerer Lajos pesti nyomdatulajdonos újság kiadására szánta el magát. Társa, Heckenast Gusztáv meggyőzte, hogy az indítandó lap Kossuth Lajos irányítása alatt sokkal kelendőbb lehet. Ezzel egy időben a magyar reformellenzék is szerette volna saját, rendszeres megjelenésű orgánum útján nézeteit szélesebb körben is ismertté tenni. Az anyagi gondokkal küzdő, ellenben nagyon jó bécsi kapcsolatokkal rendelkező Landerer keresztülvitte, hogy a börtönből alig fél éve szabadult Kossuth legyen az új politikai lap szerkesztője. Így jöhetett létre kormányzati közreműködéssel a reformkor legjelentősebb sajtóterméke, az ellenzéki *Pesti Hírlap*.

Landerer 1840 decemberének végén kereste meg Kossuthot a lapalapítás tervével. Az esztendő utolsó napján már a megállapodást is megkötötték. A szerződés szerint Kossuth teljes joggal bír a lap irányításában, azonban Landerer